

ВТРАТИ ОСВІТИ І НАУКИ

УДК: 58(092)(477) Мусатенко

¹С. В. ПИДА, ²І. П. ГРИГОРЮК, ¹М. М. БАРНА

¹Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

²Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПАМ'ЯТІ ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАН УКРАЇНИ ЛЮДМИЛИ ІВАНІВНИ МУСАТЕНКО (24.02.1936 – 26.09.2018)

ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТ НАН УКРАЇНИ ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА МУСАТЕНКО

**«...світову відомість їй принесло вивчення
рослинних гормонів, яке до певної міри
продовжує класичні дослідження
М. Г. Холодного. Її наукові зв'язки з ученими
Чехії, Словаччини і США добре відомі у світі».**

*Професор Університету
м. Сліппері, США*

26 вересня 2018 року на 83-му році зупинилося серце визначного вченого, фізіолога рослин, доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата премії НАН України імені М.Г. Холодного, головного наукового співробітника відділу фітогормонології Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України Людмили Іванівни Мусатенко.

Народилася 24 лютого 1936 року в Києві в родині журналіста газети «Вісті України» Івана Дмитровича і Галини Олександрівни Некрасових. У 1958 р. Людмила Іванівна закінчила біолого-грунтознавчий факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка за спеціальністю «фізіологія рослин». Свою трудову діяльність розпочала з 1957 р. у відділі фізіології рослин Інституту ботаніки АН УРСР, де пройшла шлях від лаборанта до завідувача відділу.

Свої перші наукові дослідження з вивчення особливостей азотного обміну як складової частини росту і розвитку рослин вона розпочала під керівництвом та у тісній співпраці з майбутніми академіками НАН України К. М. Ситником та А. М. Гродзинським. Під керівництвом академіка С. М. Гершензона отримала нативну ДНК з листків кукурудзи, що стало першим її науковим успіхом. У 1967 р. успішно захистила дисертацію на тему: «Азотсодержащие соединения и рост растений» на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук.

Головним науковим спрямуванням Людмили Іванівни Мусатенко було дослідження процесів росту і розвитку рослин. Особливу увагу вона приділила вивченню механізмів регуляції, за допомогою яких інтегруються біохімічні й фізіологічні процеси, реалізуються корелятивні зв'язки між різними органами рослин у ході їх індивідуального розвитку. Результативним науковим пошукам Л. І. Мусатенко сприяє творча співпраця впродовж усього трудового життя з академіком Костянтином Меркурійовичем Ситником. Дослідження з фізіології вегетативних органів рослин були узагальнені Л. І. Мусатенко разом з науковцями відділу у фундаментальних, широко цитованих монографіях «Физиология корня» (1972), яка була удостоєна премії ім. М. Г. Холодного НАН України і «Физиология листа» (1978). Об'єктом пізніших досліджень вченої були початкові стадії онтогенезу рослин. Особливий акцент вона зробила на вивчення клітинного росту й метаболізму зародкових органів в ембріогенезі та при проростанні насіння. Зазначену вище проблему Людмила Іванівна глибоко дослідила, проаналізувала і узагальнила у докторській дисертації «Рост и метаболизм зародышевых органов растений», яку успішно захистила в 1985 р. Л. І. Мусатенко вперше сформулювала концепцію про провідну роль гіпокотіля як фактора запуску росту при кільченні дводольних, побудувала схему росту і метаболізму осьових органів зародка дозріваючого і проростаючого насіння.

У 1979 р. Л. І. Мусатенко очолила відділ фізіології рослин Інституту ботаніки АН України. Під її керівництвом розгорнулись комплексні дослідження ендогенних фітогормонів на різних етапах формування органів та при дозріванні, стратифікації і проростанні насіння різних типів. У 1991 р. відділ фізіології рослин було перейменовано у відділ фітогормонології. У цей час під керівництвом і за безпосередньої участі Л. І. Мусатенко розпочато пріоритетні дослідження гормонального комплексу грибів, морських і прісноводних водоростей, представників різних систематичних груп судинних рослин, що становить значний теоретичний інтерес для вирішення питань щодо виникнення і розвитку гормональної системи регуляції в ході еволюції рослинного світу. Результати досліджень узагальнено в монографії «Гормональный комплекс растений и грибов» (2003).

Під керівництвом Л. І. Мусатенко вивчався адаптаційний аспект функціонування гормональної системи, зокрема, за дії різноманітних зовнішніх чинників, включаючи умови космічного простору. Зазначені вище дослідження були проведені в рамках українсько-американського експерименту під час польоту першого українського космонавта на кораблі «Колумбія» у 1997 р.

Л. І. Мусатенко був притаманний глибокий інтерес до багатьох галузей ботанічної науки, про що свідчать зібрані нею під час морських експедицій і далеких відряджень цінні колекції різних видів рослин, які поповнили Національний гербарій та Ботанічний музей НАН України.

Організаторський талант вченої проявився в експедиціях на науково-дослідному судні «Академік Вернадський», де Людмила Іванівна очолювала роботу біологічних загонів. У 1991 р. їй було призначено начальником біологічної експедиції з дослідження Індійського океану та присвоєно звання професора, а в 2003 р. обрано членом-кореспондентом НАН України по Відділенню загальної біології НАН України.

Окрім того, за словами багатьох світових учених-біологів і викладачів вищих навчальних закладів України член-кореспондент НАН України Л. І. Мусатенко була обдарованим дослідником і організатором, їй були притаманні риси сучасного вченого в галузі фізіолого-біохімічних механізмів росту рослин і функцій фітогормонів у регуляції морфогенезу. Вона, на думку колег, характеризувалася невичерпною працездатністю, науковою принциповістю, особистою дисциплінованістю, вимогливістю до себе та своїх учнів, яка перепліталася з безпосередністю та оптимізмом, глибокою повагою до колег і друзів, любов'ю до науки і природи, сповідувала принципи людської та наукової етики, завжди активно відстоювала свою наукову та громадянську позицію. Її проникливий розум і глибинне мислення допомагали долати будь-які труднощі. Твердий характер, наполегливість і сміливість завжди поєднувалися у ній з мудрістю, людяністю та ширістю.

Автори статті особисто були знайомі з Л. І. Мусатенко, неодноразово зустрічалися на засіданнях спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій при Інституті фізіології рослин і генетики НАН України, в Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного, наукових форумах тощо.

У науковому доробку Людмили Іванівни 6 монографій, понад 500 наукових праць. Вона створила власну наукову школу, підготувала 1 доктора і 17 кандидатів наук, плідно працювала у спеціалізованих вчених радах при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Інституті фізіології рослин і генетики НАН України.

Людмила Іванівна у своїй науковій діяльності завжди була послідовником ідей академіка Миколи Григоровича Холодного. Разом з академіком К. М. Ситником вона була ініціатором і брала активну участь у заснуванні наукових читань, присвячених пам'яті М. Г. Холодного, у святкуванні ювілейних дат, створенні кабінету-музею Миколи Григоровича.

Наукова та громадська діяльність Л. І. Мусатенко була високо оцінена, їй нагороджено орденом «Знак Пошани», Почесною Грамотою Верховної Ради України, Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни», присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України», відзначено премією НАН України імені М. Г. Холодного та численними грамотами.

Людмила Іванівна продовжувала працювати до останніх днів свого життя. Її життєвий шлях – взірць відданості улюбленій справі.

Пам'ять про члена-кореспондента НАН України, професора Людмилу Іванівну Мусатенко – видатного вченого-фізіолога рослин назавжди залишиться в серцях її рідних, друзів, колег та учнів. Із глибокою шанобою і вдячністю наукова спільнота пам'ятатиме цю яскраву, непересічну людину і її внесок у розвиток біологічної науки.

S. V. Pyda, I. P. Hryhoriuk, M. M. Barna

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

IN MEMORY OF LIUDMYLA IVANIVNA MUSATENKO, CORRESPONDING MEMBER OF NAS OF UKRAINE (24.02.1936 – 26.09.2018)

On September 26, 2018 Liudmyla Ivanivna Musatenko, who was a renowned scientist, plant physiologist, PhD in biology, Professor, Corresponding member of NAS of Ukraine, laureate of M. G. Kholodny Award, leading research fellow of Department of Phytohormonology of M.G. Kholodny Institute of Botany, breathed her last. She was 83 years old.

Liudmyla Ivanivna was born on February 24, 1936 to the Nekrasov family of Ivan Dmytrovych, working as a journalist at “News of Ukraine”, and Halyna Oleksandrivna. In 1958 she graduated from Kyiv State T. Shevchenko University, Biology and Soil Science faculty, majoring in “plant physiology”. Her scientific career started in 1957 at the department of physiology of plants at the

Institute of Botany of AS of USSR, where she climbed up the career ladder from laboratory assistant to the head of the department.

In 1979 L.I. Musatenko was appointed to the position of the head of the Department of plant physiology at the Institute of Botany of NAS of Ukraine. She launched large-scale research projects of endogenous phytohormones at early stages of the formation of organs and ripening, stratification and germination of seeds of various types. Simultaneously, she commissioned and worked on foreground research studies on the hormonal complex of fungi, sea and freshwater algae, various groups of vascular plants, thus contributing to the theory and practical implications concerning the origin and development of the hormonal system of regulation in the process of evolution of plants. The research findings are summarized in the monograph "Hormonal complex of plants and fungi" (2003).

As a scientist Lyudmila Ivanivna has always followed in the footsteps of academician M.G. Kholodny. Together with academician K. M. Sytnyk she initiated and participated in the scientific readings commemorating M.G. Kholodny, celebrating anniversaries and starting a museum in his honour.

Liudmyla Ivanivna authored 6 monographs, and over 500 research works. She set up a school of sciences and supervised 1 doctoral and 17 candidate's thesis works.

The memory of Professor Liudmyla Ivanivna Musatenko will live on with her colleagues, disciples and friends.

Key words: plant physiology, phytohormones, hormone complex, fungi, sea and freshwater algae, vascular plants, evolution, plants